

Sukupolvet ja akateeminen identiteetti

Johdanto

”Kun olin nuori, pidin sukupolvikuilua itseni ja vanhempieni välillä suurimpana ihmiskunnan historiassa. Nyt opetan Tampereen yliopistossa 1990-luvulla syntyneitä nuoria ja tajuan, että ero heihin on vielä suurempi”

Mikko Lehtonen, mediakulttuurin prof. (TaY)
(HS, kotimaa 18.2.2015).

Edellä esitetty sitaatti kuvaa sukupolvien kuilua, joka on aiheena inspiroinut tieteen ja taiteen tekijöitä teollisuusyhteiskunnan varhaisista vaiheista lähtien. Aiheen kiinnostavuus selittyy ainakin osittain sillä, että sukupolvien välisissä suhteissa avautuu yhteiskunnallisen muutoksen dynamiikka: siinä missä nuoriin ja nuoruuteen liitetään yhteiskunnan ja kulttuurin muutos, vanhempi väki saattaa kokea muutokset uhkaavina. Mitä rajumpia ja nopeampia yhteiskunnalliset ja kulttuuriset muutokset ovat, sitä enemmän ne ravistelevat paitsi yhteiskuntaa ja sen instituutiota, myös identiteettiä, yksilön käsitystä itsestään ja yhteiskunnallisesta paikastaan.

Suomalaista yliopistomaailmaa parin viime vuosikymmenen aikana kohdanneet murrokset ovat muokanneet yliopistoinsti-

tuution rakenteita ja yliopistossa tehtävää työtä; sen sisältöjä ja vaatimuksia perustavanlaatuisella tavalla. Muutosten seurauksena akateemisen identiteetin muodostumista vanhemmilla sukupolvilla tukeneet kulttuuriset suuntaviivat, koodit ja kertomukset ovat purkautuneet. Nuoremmilla ei näistä ole omakohtaista tietoa, he kohtaavat muutokset kokemuksellisesti puhtaalta pöydältä ja rakentavat akateemista identiteettiään eri lähtökohdista kuin edeltävät sukupolvet. Viime vuosien monet uudistukset ja yllä oleva sitaatti yhdessä johdattelevat meitä pohtimaan tässä artikkelissa akateemista identiteettiä ja sen mahdollisia kytköksiä sukupolviin. Aloitamme tarkastelun sukupolven käsitteestä tukeutumalla Karl Mannheimin (1952) klassiseen teoriaan, jonka jälkeen pohdimme identiteetin ja yhteiskunnan muutoksen dynaamista suhdetta kytkemällä tarkastelu suomalaisessa yliopistossa viime vuosikymmeninä tapahtuneisiin muutoksiin. Lopuksi hahmottelemme yliopistotutkijoiden akateemisia identiteettejä weberiläiseen ideaalityyppi-metodiin nojautuen. Tämän mukaisesti artikkelin lopussa esitetyt tyypit eivät perustu systemaattisesti kerättyyn ja analysoituun empiriaan, vaan ovat analyttisiä konstruktioita, jotka edustavat empiirisesti mahdollista maailmaa, jota vasten todellisuutta koskevia empiirisiä havaintoja on mahdollista tarkastella ja tulkita. (Weber 1978a, 1978b.)

Sukupolvi sosiologisena käsitteenä

Sukupolven käsite juurtui osaksi sosiologista keskustelua Karl Mannheimin (1952) klassisen sukupolviteorian välityksellä. Vaikka sukupolvista oli tehty tiedettä aiemminkin (ks. Purhonen 2007), jäi Mannheimin teoria elämään viittauspisteinä, mihin myöhemmät sukupolviteoriat ovat vertautuneet. Mannheimin (1952) teoria *yhteiskunnallisista sukupolvista* haastaa arkiajat-

teluun vakiintuneen käsityksen sukupolvesta sukulaisuusjärjestelmän osana. Mannheimin käsitys sukupolvista (ks. myös Pilcher 1994; Virtanen 2001) rakentuu biologisen ja sosiaalisen vuorovaikutukselle. Yhteiskunnallisen sukupolven muodostavat kaikki tietynä aikana syntyneet ihmiset, joita yhdistää yhteinen *avainkokemus* sekä tietoisuus oman ikäryhmänsä erityisyydestä ja siihen liittyvä yhteenkuuluvaisuuden tunne samaan sukupolveen kuuluvien yksilöiden kesken. Erotuksina perhesukupolvista, yhteiskunnalliset sukupolvet seuraavat toisiaan epäsäännöllisin väliajoin, mitä nopeampaa on yhteiskunnan muutos, sitä tiheämmin uusia sukupolvia muodostuu. Nuorisolla on erityinen asema Mannheimin teoriassa: avainkokemus vaikuttaa voimakkaimmin identiteetin muotoutumisen kannalta ns. herkässä iässä, noin 17-vuotiaana.

Kokemuksellisen sukupolven idean lisäksi Mannheimin teoriassa on tärkeä merkitys aktualisoituneen sukupolven ja fraktioiden käsitteillä. Ensin mainitulla Mannheim viittaa eräänlaiseen sukupolven etujoukkoon (ks. Virtanen 2001), jonka kohdalla yhteisesti jaettu avainkokemus ja sen tuottama sukupolvitietoisuus johtaa poliittiseen mobilisoitumiseen, joka manifestoituu sukupolviperusteisten poliittisten tai sosiaalisten liikkeiden syntyinä. Fraktion käsitteen avulla Mannheim tuo esille sen, miten sukupolvien aktualisoituminen toisaalta yhdistää, mutta toisaalta erottaa sukupolvea. Yhteinen avainkokemus tulkitaan eri tavoin erilaisista yhteiskunnallisista positioista käsin; eri tulkinnat puolestaan johtavat kilpailevien poliittisten tai sosiaalisten liikkeiden syntyyn.

Mannheimin teoria on inspiroinut myöhempiä tutkijoita ja herättänyt toisaalta kriittistä keskustelua mm. siitä, missä määrin sukupolven pieni vähemmistö (aktualisoitunut sukupolvi) tosiasiassa edustaa koko sukupolvea, miksi avainkokemus rajataan

nuoruusvuosiin sekä missä määrin Mannheimin teoria toimii enää nuorempien ikäluokkien kohdalla, jotka ovat varttuneet yksilöllistyvässä, globalisoituneessa maailmassa. (Esim. Purhonen 2007; Hoikkala & Paju 2008.) Toisaalta on argumentoitu sen puolesta, että nimenomaan viime vuosikymmenten yhteiskunnalliset muutokset ovat luoneet kasvualustan sukupolvelle, jonka yhteinen kokemus liittyy itse nuoruuden muutokselle ja ns. ”uuden aikuisuuden” muotoutumiselle. Tällä on viitattu erityisesti 1970-luvulla ja sen jälkeen syntyneisiin, joiden siirtymät nuoruudesta aikuisuuteen ja siirtymiä kehystävät institutionaaliset ja kulttuuriset mahdollisuudet ja reunaehdot näyttävät hyvin erilaisina aikaisempiin sukupolviin verrattuna. (Wyn & Woodman 2006.)

Suomessa kokemuksellisen sukupolven ideaa on hyödynnetty viime vuosina ahkerasti, vaikka teorian kaikki kolme tasoa ovatkin olleet harvemmin käytössä (ks. kuitenkin Tuominen 1991; Virtanen 2001). Tyypillisempää on ollut kokemuksellisen sukupolven idean hyödyntäminen tutkittaessa jotakin spesifiä elämänavuutta kuten koulutusta (Kauppila 2002) tai liikuntaa (Zacheus 2008). Erityisen haasteelliseksi on osoittautunut sukupolvien välisten rajojen määrittäminen. Kun vielä ennen sotia syntyneet on ollut tutkimuksissa helppo erottaa omaksi kokemukselliseksi sukupolvekseen, on tämä ollut selvästi vaikeampaa nuorempien ikäryhmien kohdalla, mistä syystä myös sukupolvien väliset rajat näyttävät eri tutkimuksissa erilaisina (Roos 1987; Hoikkala & Paju 2002; Kauppila 2002; Wass & Torsti 2011).

Aiheemme kannalta mielenkiintoinen jaottelu löytyy Järvensivun, Nikkasen ja Syrjän (2014) toimittamasta teoksesta, jonka keskiössä on työelämän sukupolvet ja niille ominaiset muutoksissa pärjäämisen strategiat. Tutkimuksessa erotellaan viisi vielä työelämässä olevaa sukupolvea, joskin vanhimman sukupolven,

'suurten ikäluokkien' (s. 1945–1954) edustajista jo valtaosa on eläkkeellä, ja 'öljykriisin sukupolvi' (s. 1955–1964) on jo työuransa loppupuolella. Suhteessa työelämän nopeaan muutokseen kiinnostavin ero löytyy 'hyvinvoinnin sukupolven' (s.1965–1972) ja sitä nuorempien, 'lomasukupolven' (s.1973–1979) ja 'Y-sukupolven' (s.1980–1990) välillä. Hyvinvoinnin sukupolvelle on Järvensivun ym. (2014) mukaan ominaista työelämään liittyvien kokemusten kahtiajakoisuus: sukupolven edustajat ovat sosiaalistuneet "vanhaan työelämään" ennen 1990-luvun lamaa, mutta kokeneet sittemmin työelämän nopean muutoksen. Heille on tunnusomaista voimakas kritiikki jatkuvia muutoksia kohtaan sekä vaikeudet sopeutua "uuteen" työelämään. Nuorempiin sukupolviin kuuluvilla on sitä vastoin ominaista luonteva suhtautuminen uusiin joustaviin työmarkkinoihin, sillä heillä ei ole muusta kokemuksta. Heillä on myös vanhempia sukupolvia keskimäärin parempi kyky sietää muutoksia ja keskeytyksiä.

Yhteiskunnalliset muutokset muokkaavat osaltaan yksilöiden identiteettejä. Yliopistotyön arjessa, kuten muillakin työpaikoilla kohtaavat eri sukupolvet ja siten erilaiset muutoksiin sopeutumisen ja muutoksissa pärjäämisen strategiat. Tässä katsannossa yliopisto yhteisönä rakentuu eri sukupolvien ja erilaisen akateemisen identiteetin omaavien yksilöiden välisen toiminnan ja neuvottelujen seurauksena.

Yhteiskunnan ja identiteetin muutos

Identiteetin rakentumisessa on kysymys elämänmittaisesta oppimisprosessista, jonka yhteydessä yksilö muodostaa käsityksen itsestään, omasta historiastaan, mahdollisuuksistaan ja suhteestaan yksilön ulkopuoliseen maailmaan. Vaikka identiteetin käsite ym-

märretään eri tieteenaloilla eri tavoin, yhdistää eri tieteenalojen näkemyksiä käsitys identiteetin muodostumisen prosessinomaisuudesta ja elämänmittaisuudesta (Stokes, Aaltonen & Coffey 2015; Beijaard, Meijer & Verloop 2004). Identiteetti muodostuu socialisaation kuluessa yksilötietoisuuden ja sosiaalisen ympäristön – identiteetin muotoutumista tukevien oppimisympäristöjen – välisessä vuorovaikutuksessa. Erilaiset yhteiskunnalliset ja historialliset olosuhteet mahdollistavat erilaisia oppimiskokemuksia ja ovat siten keskeisesti vaikuttamassa siihen, minkälaiseksi yksilön identiteetti muodostuu. (Vanttaja & Järvinen 2006, 27–28.)

Näin tarkasteltuna eri sukupolvien välisissä kuiluissa on kysymys eri historiallisina aikakausina ja yhteiskunnallisissa olosuhteissa eläneiden yksilöiden erilaisista kokemusmaailmoista ja identiteettien eroista (ks. myös Coté 2000). Esimerkiksi professori Mikko Lehtosen artikkelin alussa esittämä kokemus sukupolvien välisestä kuilusta on ymmärrettävä, kun ottaa huomioon millaisia muutoksia suomalaisessa yhteiskunnassa on tapahtunut viimeisten vuosikymmenten aikana. 1950-luvun puolivälissä syntynyt Lehtonen on elänyt nuoruuttaan ja aikuisiän alkuvaiheita 1970- ja 1980-luvuilla hyvinvointivaltion rakentamisen kaudella, jolloin Suomen elinkeinorakenne muuttui nopeasti maatalousyhteiskunnasta teolliseksi palveluyhteiskunnaksi. Idänkauppa kukoisti ja työllisyystilanne oli hyvä. Tasa-arvon ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden periaatteisiin nojaava koulutusjärjestelmä laajeni ja kattava opintotukijärjestelmä mahdollisti päätoimisen opiskelun yhä useammalle nuorelle. Suomessa elettiin yhtenäiskulttuurissa, jossa muiden kielialueiden ja kulttuurien vaikutteet olivat huomattavasti nykyistä niukemmat. (Jokinen & Saaristo 2002.)

1990-luvun alkupuolella talouden myönteinen kehitys katkesi ja Suomi ajautui historiansa pahimpaan lamaan. Joitakin vuosia

aiemmin tapahtunut rahoitusmarkkinoiden vapauttaminen oli johtanut talouden ylikuumenemiseen ja pankkikriisiin, jonka laskua maksettiin kauan. Samanaikaisesti idänkauppa tyrehtyi Neuvostoliiton romahdettua. Tuhannet yritykset ajautuivat konkurssiin ja työttömien määrä Suomessa nousi hetkessä puoleen miljoonaan. Aiempina vuosikymmeninä avautuneen toivon perspektiivin sijaan tulevaisuus näytti laman pahimmassa vaiheessa synkältä. Ankarimmin työttömyys koetteli vähiten koulutettua väkeä, mutta myös korkeakoulututkinnon suorittaneiden työttömyysaste kohosi ennennäkemättömän korkealle. (Vanttaja 2010.)

Lamasta toipumisen jälkeen vuosikymmenen puolivälissä Suomi liittyi Euroopan unioniin ja muuttui nopealla aikataululla teollisesta palveluyhteiskunnasta jälkiteolliseksi tietoyhteiskunnaksi (Jokinen & Saaristo 2002, 319). Globalisaation nousun, digitalisaation ja mediakulttuurin laajenemisen sekä maahanmuuton lisääntymisen myötä varttuvan sukupolven sosialisatioympäristö ja tarjolla olevien identiteettimallien valikoima tuli 2000-luvulla paljon aiempaa monipuolisemmaksi (Vanttaja & Järvinen 2006). Käytännössä muutos on merkinnyt muun muassa sitä, että Lehtosen sitaatissa mainitut 1990-luvulla syntyneet sukupolvet ovat varttuneet täysin toisenlaisessa kulttuurisessa ympäristössä ja yhteiskunnallisissa olosuhteissa kuin heidän vanhempansa.

Yliopistopoliitiikan suunnanmuutos ja akateemisen toimintakulttuurin kriisiytyminen

Yhteiskunnalliset muutokset ovat heijastuneet myös yliopistomaailmaan. 1960- ja 1970-luvuilla yliopistomaailmassa kuohunnaa aiheutti radikalisoitunut ja äänekäs opiskelijaliike, suurten ikäluokkien aktualisoitunut sukupolvi, joka pyrki ajan hengen mukaisesti

demokratisoimaan yliopiston ja koko yhteiskunnan. Aikakauteen liittyi vahva edistysusko ja koulutusoptimismi, joka näkyi muun muassa uusien korkeakoulujen perustamisena ja hajasijoittamisena eri puolille Suomea. Pienen eliitin yliopistojärjestelmä vaihtui valtiojohtoiseen massayliopistoon. Opiskelijaliikkeen aika oli kuitenkin lyhyt, sillä 1980-luvulle tultaessa se oli jo menettänyt asemansa ja uuden opiskelijasukupolven esiinmarssin myötä yliopisto-opiskelijoiden kiinnostus politiikkaan hiipui. (Kuusisto 2006.) 1980-luvun lopulla yliopistopolitiikassa tapahtui merkittävä käänne, kun siirryttiin New Public Management -johtamiseen, jonka mukaan julkisten organisaatioiden piti olla mitattavasti tehokkaita ja tulostavasti (Lempiäinen 2014). 1990-luvun alun lama vahvisti edelleen NPM-tyyppistä johtamista. Tutkintomäärästä, opintopisteistä ja kilpailutetusta tutkimusrahoituksesta tuli yliopistojen budjettien perusta ja menestyksen mittari. Tulostavuuksessa yliopistossa työskenteleviltä tutkijoilta alettiin edellyttää entistä enemmän yrittäjähenkisyyttä ja kansainvälistä verkostoitumista sekä englanninkielellä julkaisemista. (Vanttaja 2010.)

Uuden markkinahenkisen yliopistopolitiikan perusteet sinetöitiin viimeistään vuonna 2010 voimaan astuneessa yliopistolaisessa. 1990-luvun alussa syntyneet nuoret, jotka aloittivat yliopisto-opiskelunsa parikymppisinä 2010-luvun alussa, astuivat muutosten pyörteissä olevaan yliopistomaailmaan. Y-sukupolven kolkutellesa ensi kertaa yliopiston ovea, humboldtilainen sivistyksen ihanne oli saanut antaa tilaa uusille aatteille Suomessakin. Tieteelliseen tietoon perustuvan itsensä sivistämisen tilalle korkeakoulupolitiikan iskusanoiksi olivat tulleet kansainvälinen kilpailu, tehokkuus, tuloksellisuus ja huipputulosten tuottaminen. Opiskelutahtia haluttiin nopeuttaa ja opetuksen laatua kehittää. Tutkijoiden tuli julkaista entistä enemmän ja tehdä kansainvälisesti huipputasoisista tutkimuksista. Rahoitusta patistettiin hakemaan kiivaasti yritysmaa-

ilmasta ja elinkeinoelämän vaikutusvaltaa yliopistollisessa päätöksenteossa lisättiin. Kasvavien vaatimusten paineessa työskentelevä yliopistoväki joutui yhä tiukemman valvonnan ja arvioinnin kohteeksi. Yliopistojen rahoitusta supistettiin ja moni yliopistossa työtään tekevä koki epävarmuutta työn jatkumisesta. Silti poliitikkojen juhlapuheissa yliopistojen autonomian väitettiin lisääntyneen. (Vanttaja 2010; Vanttaja & Jauhiainen 2009.)

Murros on koskettanut myös opiskelijoita. Opintoaikoja on pyritty lyhentämään muun muassa asettamalla rajoituksia opintotuen saannille, laatimalla opiskelijoille henkilökohtaisia opetussuunnitelmia ja suunnittelemalla kurssitarjontaa tarkemmin, mikä on johtanut yliopisto-opiskelun koulumaistumiseen. Myös koulutuksen markkinointia toteutetaan aiempaa enemmän. Yliopistot järjestävät abitilaisuuksia ja messuja sekä julkaisevat markkinointiesitteitä. Yritysmailman käytäntöjä mukaillen opiskelijat mielletään nykyisin asiakkaisiksi, joille yliopistot pyrkivät tarjoamaan palvelujaan. Opiskelijatkin näyttävät omaksuneen asiakkaan roolin, sillä heidän on havaittu hakevan entistä enemmän ohjausta ja pyytävän erityisjärjestelyjä opinnoissaan. Individualistisen identiteettikoodiston omaksuneet opiskelijat tuntuvat haluavan yliopiston sopeutuvan heidän elämäänsä, eikä päinvastoin. Informaation jatkuvaan ja nopeaan välitykseen perustuvan mediakulttuurin ympäröimänä varttuneille nuorille esimerkiksi perinteiset opetusmenetelmät ja oppimismuodot voivat tuntua auttamattomasti vanhanaikaisilta. Kuten eräs vanhemman polven professori on kärjistäen todennut, 2000-luvun opiskelijoille ei enää kelpaa liitutaulu tai piirtoheitin, vaan asiat pitää loihkia animaatioina valkokankaalle. Hänen mukaansa harvat opiskelijat haluavat edes kuulla teorioista yhtään mitään, vaikka ne ovat yliopiston ja usein professorinkin vahvuus. Tieto on sen sijaan tarjottava valmiiksi sovellettuna ja mieluummin liikkuvina värikuvina. (Laitinen 2007.)

Sukupolvien kuiluun liittyy myös se, että yliopisto-opettajien auktoriteetti saatetaan kyseenalaistaa aiempaa helpommin. Julkisessa keskustelussa yliopistoväki on tuonut esiin sen, että opiskelijoiden vastuu omista oppimistuloksista näyttää heikentyneen. Jos laitoksesta valmistutaan ja työllistytään tavanomaista huonommin, nähdään vika henkilökunnassa. Jos väitöskirjasta annetaan keskimääräistä heikompi arvosana, etsitään helposti vikaa ohjauksesta. Laadun varmistamiseksi opiskelijoille on alettu tarjota yhä enemmän henkilökohtaisia opetussuunnitelmia, opintoneuvontaa ja psykologipalveluja. Hylätty opintosuoritus ei silti välttämättä viritä opiskelijassa itsekriittistä pohdiskelua siitä, mitä itse voisi jatkossa tehdä paremmin, vaan tentaattorille lähetetyn tiedustelun, jossa kysytään mikä kokeen tarkastuksessa on vialla. (Elo & Rapeli 2007.)

Yliopistojen opetustehtävissä toimivat iäkkäämmät ihmiset ovat ehkä tottuneet hitaampaan tiedon välitykseen ja käsittelyyn, jossa asiantuntijuutta rakennetaan syvällisen asiaan perehtymisen ja kirjallisuuden lukemisen kautta. Vaikka akateemisen identiteetin muotoutumiseen vaikuttavat yksilön persoonallisuuteen liittyvät tekijät ja spesifit, tieteenaloihin, oppiaineisiin ja laitoksiin liittyvät kulttuurit, on identiteetin muodostumisen taustalla myös yliopiston ”suureen kertomukseen” liittyvä käsitys akateemisuudesta. Kertomuksen ”humboldtilaisessa versiossa” akateemisuus rakentuu opetuksen ja tutkimuksen välisestä yhteydestä, mikä kuitenkin todentuu eri konteksteissa ja siten eri yksilöiden kohdalla eri tavoin. Akateemiseen vapauteen on perinteisesti kuullut oikeus päättää omasta ajankäytöstään ja priorisoida erilaisia tehtäviä (Altbach 2001). Tämän päivän suomalaisessa yliopistossa akateemista vapautta ei kuitenkaan ole enää siinä määrin eikä samassa merkityksessä kuin aiemmin. Tutkimuksen ja opetuksen arviointi- ja laadunvarmistusjärjestelmillä säädellään en-

tistä enemmän työtä, ajankäyttöä ja luodaan akateemisen työn normistoa. (Vanttaja & Jauhiainen 2009.) Tutkimuksen merkitys on urakehityksen ja palkitsemisjärjestelmien kannalta tärkeämpää kuin opetus, mutta samalla opetus vie yhä enemmän aikaa. Mahdollisessa tilanteessa, jossa sekä arviointi- että palkkiojärjestelmät rakentuvat tutkimussuoritteiden varaan, on seurauksena henkilökunnan rankkaaminen tutkimuksellisesti aktiivisiin ja ei-aktiivisiin. Jos tulee luokitetuksi jälkimmäiseen ryhmään, on seurauksena lisää opetusta, mikä takaa pysymisen luokitusten häntäpäässä jatkossakin.

Yliopistoväen suhtautumista 2010-luvulla tapahtuneisiin yliopistopolitiikan muutoksiin selvittäneen tutkimuksen mukaan henkilökunnasta suurin osa on erityisen huolissaan yliopistojen autonomian kaventumisesta, managerialistisen eliitin aseman voimistumisesta, ajanpuutteesta, eri työntekijäryhmien välisestä polarisaatiosta, epäoikeudenmukaisesta resurssien jaosta, yhteistyötä ehkäisevästä ja lisääntyvästä kilpailusta sekä oman tieteenalansa tulevaisuudesta (Rinne, Jauhiainen, Simola, Lehto, Jauhiainen & Laiho, 2012). Yhdenmukaistavien arviointikäytäntöjen ja rankinglistojen sekä muiden rakenteellisten tekijöiden paineessa yksilön persoonallisen akateemisen identiteetin rakentamiselle näyttää jäävän entistä vähemmän mahdollisuuksia. Yleisestä huolesta huolimatta yksilötasolla muutos kuitenkin koetaan aina vähän eri tavoin samankin henkilöstöryhmän keskuudessa. Yliopistoväkeä ei näin ollen ole syytä tarkastella yhtenäisenä joukko-
na ihmisiä, joilla on yhdenmukaiset arvot, tavoitteet ja intressit.

Vaikka akateeminen identiteetti on yksilöllisesti vaihteleva ja jatkuvasti muuttuva ominaisuus, voidaan siitä huolimatta yliopistotyötä tekeviä ihmisiä havainnoimalla tunnistaa myös akateemiselta identiteetiltään samankaltaisia ryhmiä (Quigley 2011). Osa

tutkimus- ja opetushenkilöstöön kuuluvista on omaksunut statushakuisen ”uuden markkinayliopiston” ajattelumallin täydellisesti, samaan aikaan kun toiset yrittävät ammattiylipeytensä säilyttääkseen tehdä vastarintaa ja pitäytyä ”vanhan sivistysyliopiston” toimintatavoissa. Toisinaan yliopistossa törmää myös läpikulkumatkalla oleviin ihmisiin, jotka ovat jo aktiivisesti hakeutumassa muihin töihin. He eivät edes harkitse jäävänsä yliopistoon pidemmäksi aikaa, koska ovat tietoisia monista yliopistouraan liittyvistä ongelmista, kuten kilpailun raadollisuudesta, heikoista uranäkymistä ja pätkätöiden tuomasta epävarmuudesta.

Eri sukupolviin kuuluvien yliopistotyöntekijöiden suhtautumisesta muutokseen ei ole toistaiseksi tehty kaiken kattavaa tutkimusta Suomessa. Heikot signaalit kuitenkin tukevat Järvensivun ym. (2014) tulkintaa muutokseen kriittisemmin suhtautuvasta ja toisaalta muutoksen uhkana kokevasta ’hyvinvoinnin sukupolvesta’ ja nuoremmista sukupolvista, joiden kritiikki ei kohdistu sinänsä muutokseen, vaan he kokevat henkilökohtaista pettymystä ’koulutuksen lupauksen’ täyttymättömyydestä omalla kohdallaan. Yliopistojen nuorempi väki on varttunut individualistisen eetoksen ympäröimänä, tutkintojen inflaation edetessä kovaa vauhtia, ja heille tärkeää on työn yksilöllinen merkitys. Järvensivun ym. (2014) mukaan 1970-luvun puolivälin jälkeen syntyneille on tunnusomaista yhteiskunnallisen kahtiajaon tiedostaminen ja samanaikainen huoli omasta pärjäämisestä työelämän murroksessa. Suurille ikäluokille tunnusomaista kollektiivista eetosta ja sukupolven yhteisen edun ajamista ei ole enää havaittavissa nuorempien sukupolvien pärjäämisstrategioita analysoitaessa. Miksi sitoutua työnantajaan, joka ei millään tavalla sitoudu meihin, on oikeutettu kysymys, jonka kuulee nuorimpiin sukupolviin kuuluvien yliopistotyöntekijöiden yhä useammin esittävän.

Akateemiset identiteetit tämän päivän yliopistossa

Yliopistopolitiikassa ja laajemmin yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset vaikuttavat siihen, millaisia tutkijarooleja tämän päivän yliopistossa on mahdollista rakentaa ja millaista akateemista identiteettiä nykyinen koulutus- ja tiedepolitiikka tukee. Akateemisten identiteettien yhteydestä sukupolviin ei vielä toistaiseksi ole tutkimusnäyttöä ja seuraava jaottelummekin perustuu ideaalityyppi-metodin varaan. Tyypittelyn taustalla on kirjoittajien pitkäaikainen perehtyneisyys korkeakoulupoliittiseen tutkimukseen sekä tutkijan työnkuvaan liittyvään julkiseen keskusteluun. Pysyvämmiin yliopistossa työskentelevien tutkijoiden voi ajatella jakautuvan neljään akateemiselta identiteetiltään erilaiseen ryhmään, jotka poikkeavat toisistaan sen perusteella, miten tutkimukselle omistautuneita ja statushakuksia he ovat (kuvio 1). Näin laaditun, empiiristä todellisuutta tarkoituksellisesti yksinkertais-tavan nelikentän yhtenä ryhmänä ovat *idealistiset kutsumustutkijat*, jotka ovat uteliaita ja tiedonjanoisia totuuden etsijöitä. He eivät laske työtunteja, koska heille tutkimuksen tekeminen on sisäisesti palkitseva elämäntapa. Idealistit eivät ole kiinnostuneita akateemisista muodollisuuksista ja rituaaleista, eivätkä he aseta etusijalle liioin meritoitumista ja statusaseman saavuttamista. He suhtautuvat kriittisesti perusteettomiin muutoksiin ja heidän on vaikea motivoitua tutkimushankkeisiin, joissa tieteellinen kunnianhimo jää alistaiseksi muille tavoitteille kuten oman henkilöbrändin rakentamiselle.

Idealistien ohella vahvasti tutkimukselle omistautunutta joukkoa ovat itsevarmat ja omasta osaamisestaan vakuuttuneet *kaikkitie-tävät tositutkijat*. He pyrkivät itsepintaisesti viemään eteenpäin omaa tutkimuksellista linjaansa ja vakuuttamaan toisetkin sen erinomaisuudesta. Kolmas ideaalityyppinen ryhmä koostuu *vir-*

kamiestutkijoista, jolle tutkimuksen tekeminen on samanlaista palkkatyötä kuin mikä tahansa muukin työ. Tutkimuksen tilaajaa tai rahoittajaa palvelevat virkamiestutkijat noudattavat tarkkaan työaikoja eivätkä pohdi tutkittavia asioita vapaa-aikanaan. He eivät välttämättä ole edes kovin kiinnostuneita tutkimistaan aiheista, mutta hallitsevat tutkimusmenetelmät ja tekevät kelpoista työtä. Sulavimmin ”uuden yliopiston” kulttuurissa ja käytävillä liikkuvat *statushakuiset meriittitutkijat*, jolle tärkeintä on vakuuttava ansioluettelo. Meriittitutkijat valitsevat tutkimuskohteensa ja näkökulmansa kulloistenkin akateemisten muotivirtausten perusteella. Heitä ei motivoi niinkään tieteellinen uteliaisuus, vaan pikemminkin oman urakehityksen edistäminen sekä korkean virka-aseman ja siihen liittyvän statuksen saavuttaminen.

Edellä kuvailtu tutkijoiden tyyppittely edustaa weberiläisittäin ymmärrettyä empiirisesti mahdollista maailmaa, kärjistettyä todellisuutta, johon nykytilannetta voidaan verrata. Ideaalityyppien olemassaolon ja yleisyyden testaaminen on empiirisen tutkimuksen kysymys. Vaikka edellä esitettyä jaottelua ei voi suoraan tulkita sukupolvinäkökulmasta, voi sen avulla pohtia, miten yksilöt rakentavat suhdettaan muuttuvaan toimintaympäristöön – ja samalla työstävät omaa akateemista identiteettiään. 2010-luvun tiedepolitiikka näyttää luovan edellytyksiä ja identiteetin rakennuspuita etenkin statushakuisten meriittitutkijoiden määrän kasvulle. Uteliaisuudesta kumpuavaan tiedonjanoon perustuvan tutkimusorientaation tilalle on tullut rahoituksenhaisteluun ja trendien seuraamiseen perustava hanketehtäily. Kilpailussa pärjäävät ne, jotka myötäilevät tutkimusrahoittajien näkemyksiä siitä, mikä on tarpeellista tutkimusta. Oman nurkkansa onnistuvat ehkä valtaamaan muutamat itsetietoiset tositutkijat, jotka kykenevät verkostoitumaan kaltaisensa kanssa ja luomaan kontakteja rahoittajiin. Myös virkamiestutkijoille löytyy oma paikkansa, koska aina

Tutkimukselle omistautunut	
<p style="text-align: center;"><u>Kaikkietävä tositutkija</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - itsevarma ja omasta osaamisestaan vakuuttunut ”älykkö”, joka vie itsepintaisesti eteenpäin linjaansa - kilpailuhenkinen akateemisen arvostuksen janoaja 	<p style="text-align: center;"><u>Idealistinen kutsumustutkija</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - tiedonjanoinen totuuden etsijä, joka ei laske työtunteja ja jolle tutkimus on palkitseva elämäntapa - ei ole kiinnostunut akateemisista muodollisuuksista ja rituaaleista
Statushakuinen	Ei statushakuinen
<p style="text-align: center;"><u>Meriittitutkija</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - akateemisten muotivirtausten mukaan tutkimuskohteensa ja näkökulmansa valitseva uraihminen - tutkimustyötä ei motivoi tieteellinen uteliaisuus vaan uran edistäminen ja korkean virka-aseman saavuttaminen - akateemisten muodollisuuksien puolustaja 	<p style="text-align: center;"><u>Virkamiestutkija</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - tarkkaan työaikoja noudattava ja tilaustutkimuksia tekevä palkkatyöläinen - ei välttämättä kovin kiinnostunut tutkimistaan aiheista, mutta hallitsee tutkimusmenetelmät ja raportoinnit
Ei tutkimukselle omistautunut	

KUVIO 1. Tutkijoiden ideaalityypit.

tarvitaan ihmisiä, jotka hallitsevat tutkimusmenetelmät ja kykenevät lyhytkestoisten tutkimushankkeiden maailmassa suoriutumaan tehtävistään nopeasti.

Idealistisen kutsumustutkijan identiteetti näyttäisi sen sijaan olevan väistyvä tyyppi, jota tämän päivän yliopistossa edustaa enää harvalukuinen vanhemman sukupolven tutkijajoukko. Tämä ei

tarkoita sitä, etteikö nuorten tutkijoiden keskuudessa olisi lainkaan halua paneutua syvemmin erilaisten tutkimuskysymysten selvittelyyn, vaan kyse on pikemminkin siitä, ettei nykyiseen tiedepolitiikkaan sidottu yliopistolaitos tarjoa siihen riittävästi mahdollisuuksia. Yliopiston yhtenä päätehtävänä on kehittää kriittistä ajattelua eli kykyä kyseenalaistaa vallitsevia totuuksia ja tarkastella ilmiöitä uudenlaisista näkökulmista. Kriittisen ajattelun kehittyminen ja uusien näkökulmien löytäminen tapahtuu kuitenkin hitaasti ja sen kaltaiseen perusteellisuuteen ja syvällisyyteen nykyinen tutkimusrahoitus- ja henkilöstöpolitiikka ei kannusta. Kilpailun, tehokkuuden ja jatkuvan suoritusten mittaamisen vaarana on se, että resursseja aletaan tosiasiaassa haaskata suppean akateemisen eliitin etujen mukaiseen puuhasteluun. Yhteiskunnallisesti tärkeiden kysymysten ja ongelmien ratkominen on samalla vaarassa jäädä kokonaan harvalukuisten kutsumus-tutkijoiden tehtäväksi, jota he voivat harrastaa enää lähinnä vapaa-aikanaan. Näin tarkasteltuna yliopiston tulevaisuus näyttää synkältä. Lohtuna on se, että voimme olla myös väärässä.

Lähteet

- Altbach, P. G. 2001. Academic freedom: International realities and challenges. *Higher Education* 41 (1–2), 205–219.
- Beijaard, D. & Meijer, P.C. & Verloop, N. 2004. Reconsidering research on teachers' professional identity. *Teaching and Teacher Education* 20 (2), 107–128.
- Coté, J.E. 2000. Sociological perspectives on identity formation: the culture – identity link and identity capital. Teoksessa: S.J. Ball (toim.) *Sociology of education. Major themes vol. I. Theories and methods*. London & New York: Routledge & Falmer, 185–199.
- Elo, K. & Rapeli, L. 2007. Yliopiston tappiot pitäisi hyväksyä. *Helsingin Sanomat* 1.4.2007.
- HS 2015. Ajankohtaisen kakkosen kohtalo puhuttaa – yhtenäiskulttuuri katosi jo aikoja sitten. *Helsingin Sanomat*. 18.2.2015.
- Hoikkala, T. & Paju, P. 2002. Sukupolvitutkimus ja nuorisopolitiikka. Teoksessa: H. Silvennoinen (toim.) *Nuorisopolitiikka Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 14–31.

- Hoikkala, T. & Paju, P. 2008. Entä nuoremmat sukupolvet? Sukupolvitutkimus ja nuorisopolitiikka. Teoksessa: S. Purhonen, T. Hoikkala & J.P. Roos (toim.) Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina. Helsinki: Gaudeamus, 270–294.
- Jokinen, K. & Saaristo, K. 2002. Suomalainen yhteiskunta. Juva: WSOY.
- Järvensivu, S., Nikkanen, R. & Syrjä, S. 2014. (toim.) Työelämän sukupolvet ja muutoksissa pärjäämisen strategiat. Tampere: Tampere University Press.
- Kauppila, J. 2002. Sukupolvet, koulutus ja oppiminen: tulkintoja koulutuksen merkityksestä elämänkulun rakentajana. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Kuusisto, A. 2006. Paljon melua tyhjästä? Tulkintoja 1970-luvun opiskelijaliikkeestä. Tieteessä tapahtuu 24 (4), 32–37.
- Laitinen, E.K. 2007. Riittämättömyys on yliopiston palkka. *Acatiimi* 2007/4.
- Lempiäinen, K. 2014. Akateeminen työ, toimijuus ja sukupuoli. Teoksessa K. Lempiäinen & T. Silvasti (toim.) Eriarvoisuuden rakenteet. Haurastuvat työmarkkinat Suomessa. Tampere: Vastapaino, 159–183.
- Mannheim, K. 1952. The problem of generations. Teoksessa: P. Kecskemeti (toim.), *Essays on the sociology of knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul, 276–320.
- Pilcher, J. 1994. Mannheim's sociology of generations: an undervalued legacy. *British Journal of Sociology* 45 (3), 481–495.
- Purhonen, S. 2007. Sukupolvien ongelma. Tutkielmia sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista. Helsingin yliopisto: Sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 251.
- Quigley, S.A. 2011. Academic Identity: A modern perspective. *Educate~ The Journal of Doctoral Research in Education* 11 (1), 20–30.
- Rinne, R., Jauhiainen, A., Simola, H., Lehto, R., Jauhiainen, A. & Laiho, A. 2012. Valta, uusi yliopistopolitiikka ja yliopistotyö Suomessa: Managerialistinen hallintapolitiikka yliopistolaisten kokemana. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 58.
- Roos, J.P. 1987. Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Hämeenlinna: SKS.
- Stokes, H., Aaltonen, S. & Coffey, J. 2015. Young people, identity, class, and the family. Teoksessa: J. Wyn & H. Cahill (toim.) *Handbook of children and youth studies*. Singapore: Springer, 259–278.
- Tuominen, R. 1991. ”Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia”. Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa. Helsinki: Otava.
- Vanttaja, M. 2010. Yliopiston villit vuodet. Suomalaisen yliopistolaitoksen muutoksia ja uudistuksia 1990-luvulta 2000-luvun alkuun. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisu A: 210.
- Vanttaja, M. & Jauhiainen, A. 2009. Jäähvyäiset autonomialle? Tiedepolitiikka 34 (2), 7–14.
- Vanttaja, M. & Järvinen, T. 2006. Oppiminen ja identiteetti muuttuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa: J. Mäkinen, E. Olkinuora, R. Rinne & A. Suikkanen (toim.) *Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen*. Jyväskylä: PS-kustannus, 27–42.

- Virtanen, M. 2001. Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka. Helsinki: SKS.
- Wass, H. & Torsti, P. 2011. Limittyvät sukupolvet ja jaetut näkemykset: suomalaiset yhteiskunnalliset sukupolvet ja sukupolvittaiset erot poliittisessä käyttäytymisessä. *Politiikka* 53(3), 167–184.
- Weber, M. 1978a. The nature of social action. Teoksessa: W.G. Runciman (toim.) Weber. Selections in translation. Cambridge: Cambridge University Press, 7–32.
- Weber, M. 1978b. Economy and society. An outline of interpretive sociology. Vol I. Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press.
- Wyn, J. & Woodman, D. 2006. Generation, youth and social change in Australia. *Journal of Youth Studies* 9 (5), 495–514.
- Zacheus, T. 2008. Luonnonmukaisesta arkiliikunnasta liikunnan eriytymiseen. Suomalaiset liikuntasukupolvet ja liikuntakulttuurin muutos. Turun yliopiston julkaisusarja C: 268.